

Маријана Продановић

Универзитет Сингидунум, Београд

СП Англистика, Пословни факултет

e-mail: mprodanovic@singidunum.ac.rs

СТАВОВИ САВРЕМЕНИХ ГОВОРНИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА О ЛЕКСИЦИ РЕЛИГИЈСКОГ ДИСКУРСА

Апстракт: У ери када је домаћи савремени језички израз, под утицајем небројених контаката разних врста, изложен снажном утицају страних језика, али, исто тако, и неретко доведен у ситуацију да се мења, осавременује, како би ишао у корак са актуелним кретањима друштва, које од њега некада потражује, сем наведеног, и бржи пренос поруке, језичку економију, овај рад има за циљ да укаже на неке од особености тренутног статуса термина који долазе из оквира религијског дискурса међу популацијом студената.

Кључне речи: религија, лингвистика, српски језик, савремени говорници

Међусобни утицаји језика широм света, чини се, данас су приметнији но икада пре – до чега је довела неумитна размена разноликих порука посредством спектра медијских канала. И док су некада латински и француски језик уживали статус језика који је лингва франка, данас је тај статус, готово на свим меридијанима, резервисан за енглески језик¹. Његов утицај видимо на плану – не само површинске, него и дубинске структуре многих језика – на плану лексике, правописа, где га брзо и лако уочавамо, али, исто тако, и на плану синтаксе, творбе речи, фонетике и фонологије, семантике, прагматике и др. дисциплина науке о језику.

Утицај енглеског језика и на сам српски језик² видљив је већ деценијама – процес англицизације у многим сферама домаћег језичког израза постао је готово саставни део свакодневнице, против којег не желимо, а неретко и не можемо да се боримо. Чињеница је да се, на плану лексичких јединица, а како је утицај доминантан и непосредно уочљив када говоримо о њима, често сусрећемо са интернационализмима, општеприхваћеним јединицама у многим језицима света, за које они и не траже, односно не усвајају нове, заменске, изворне термине. Оваква ситуација је посебно учестала и разумљива када говоримо о областима људског деловања које су сведоци новина неумитне брзине; наиме, у неким сферама ће сами токови активности толико брзо доводити до потребе за увођењем нових речи, а како би се и нови појмови именовали, да језици у свету – желећи да ухвате корак са иновацијама, неће имати довољно времена да разматрају именовање тих нових појмова неким новоуведеним, за њих домаћим, терминима, но ће се приклонити постојећој речи (најчешће говоримо о речима из фонда енглеског језика) и тиме правовремено испратити актуелна дешавања.

1 Crystal 2003, 11-23.

2 О статусу новијих англицизама у лексичком фонду савремених говорника српског језика, видети: Gavranović, Prodanović 2020.

Не само да су савремене околности довеле до страног утицаја на матерњи језик, до скраћивања израза, а у циљу бржег преношења намераване поруке, већ су довеле и до све мање учестале употребе неких термина које, сада већ, везујемо за нека прошла времена – за изворни, аутохтони израз, који се, због недовољно активне употребе у писаној или усменој форми, може сматрати и архаичним. У светлу језичких контаката и измењених облика комуницирања, овај рад има за циљ да осветли познавање терминологије која долази из оквира религијског контекста, међу савременим уживаоцима и говорницима српског језика, који – осим што су изложени утицају страног обрасца, истовремено и студирају страни (енглески) језик.

Веза појединца, последично и друштва и религије је свеприсутна, комплексна и нераскидива. Када је у питању однос језика, који нас дефинише, с једне, и религије, с друге стране, поново бисмо могли да потврдимо наведено – ради се о феноменима који иду руку под руку, живе у симбиози и умногоме могу да утичу на интерпретацију један другог. Истраживања у вези са језиком употребљеним у служби религије – нису нова нити неубичајена, напротив – о овом односу истражује и њему је посвећена цела једна грана лингвистике, теолингвистика³, која, ослањајући се на законитости лингвистике⁴, проматра појмове из области теологије, односно – сакрални језик и појмове из оквира сакралног који се одсликавају у језику.⁵ Њена је тежња да одслика употребу језика у односу према Богу, те његову улогу у религијском (језичком) контексту⁶, а како би постигла наведено неопходно је да се ослони на широк спектар знања која се једнако односе на теолошке и лингвистичке дисциплине⁷. Ова је дисциплина пронашла своје значајно место у земљама попут Русије и Украјине, али, исто тако, и нашим просторима – о чему сведоче исцрпни радови Кончаревић, Кнежевић, Вуловић⁸, Петровић⁹ и др. (од 2010. на овамо).

Овај рад, пак, неће залазити у приступе и методе теолингвистике, већ ће, са њених маргина, на корпусу којег чине одговори студената англистике, покушати да осветли актуелни статус лексичких јединица из миљеа религијског – у смислу њиховог порекла, значења, активне употребе.

Испитаници, њих 183 – доби 19-25 година, пружили су одговоре на неколицину питања отвореног и затвореног карактера (вишеструког избора), која су илустрована како следи:

Пример упитника

Из ког језика потиче и шта значи реч *јеванђеље*?

Из ког језика потиче и шта значи реч *олтар*?

Из ког језика потиче и шта значи реч *литургија*?

Како бисте дефинисали значење израза *Према свецу и тропар*?

Како бисте реч *пост* превели на енглески језик?

3 О интерпретацији појмова из области, видети: Кончаревић 2017.

4 У нас, прво ауторско дело из ове области јесте *Теолошки дискурс енглеског и српског језика*, ауторке Кнежевић, из 2010.

5 Кончаревић 2021, 235.

6 Гадомски 2005, 17.

7 Кончаревић 2015, 82.

8 О односу српске фразеологије и религије, видети: Вуловић 2015.

9 Проблеме и резултате у вези са овом облашћу у српском језику износе Кончаревић, Петровић 2016.

Да ли Вас нека реч у енглеском језику подсећа на реч *кандило*? Каква је њихова међусобна веза?

Који придев бисте најчешће употребили испред именице *икона*?

Како би гласила именица *фреска* у генитиву множине:

- *Фресака*

- *Фрески*

- *Фреска*

Именица *fresco* у енглеском језику – у множини је:

- *Frescoes*

- *Frescos*

- *Frescoes*

Како бисте описали/на шта Вас подсећа реч *мозаик*?

Циљ упитника скројеног на овај начин био је да утврди у којој мери су савремени говорници српског и енглеског језика упознати са одабраном терминологијом, али, истовремено, и да укаже на меру у којој увиђају и самостално стварају односе међу терминима на примеру ова два језика, у чијој се подлози, свакако, налази разумевање аутентичног и његов правилан пренос на, уколико је потребно, други језик¹⁰. Квалитативни приказ добијених резултата представља синтезу проминентног – без појединачног навођења и интерпретације сваког одговора, а зарад стицања свеопште слике о статусу анализиране термилошке палете.

Када су у питању речи *јеванђеље*, *олтар*, *литургија*¹¹ – о чијем је пореклу и значењу било речи, а које, према Великом речнику страних речи и израза¹², имају следеће карактеристике:

- *јеванђеље* – грчки језик (*euangelion*) – добра вест/запис које описује живот и учење Христа

- *олтар* – латински језик (*altare*) – уздигнуто место одакле се пружа жртва/део храма где се обавља централни део богослужења

- *литургија* – грчки језик (*leiturgia*) – главно дневно богослужење/служба

описане су, како у смислу порекла, тако и у смислу самог значења које носе, правилно – од стране највећег броја испитаника (у проценту већем од 90%). Иако је неокласични израз неретко онај који може довести до забуне и питања – да ли се ради о латинском или грчком, нарочито уколико говоримо о онима који нису имали непосредног сусрета ни са једним од два језика, добијени резултати нису могли да потврде такву или сличну врсту двоумљења. Оно што, пак, вреди поменути, јесте чињеница да се неколицина испитаника одлучила за хебрејски, као језик порекла, за све три наведене речи – што није необично, имајући у виду учестало повезивање овог језика са језиком саме Библије.

Израз *према свецу и тропар* у савременом друштву није учестао у мери у којој јесте био у деценијама (па и већим временским раздобљима) које претходе данашњем тренутку. Ипак, и поред наведеног, испитаници су, готово једногласно, указали на значење које се налази у његовој подлози, оно које указује на то да *свако добија оно што је заслужио/свакоме по заслуги*. Учинак би можда био другачији да се питању додао и захтев у вези са значењем термина *тропар*, којег, међутим, нисмо желели да изолујемо.

10 О статусу лексике теолошких радова (на примеру научног и научно-уџбеничког подстила) управо на српском и енглеском језику видети: Кнежевић и Ранковић 2014 и Кнежевић 2017.

11 О поређењу статуса именица са архисемом монах у језицима који долазе из исте групе, руском и српском језику, видети: Петровић 2017.

12 Клајн, Шипка 2006.

Упркос томе што се ова изрека не налази међу онима за које се савремени говорници српског језика одлучују у свакодневној комуникацији (без обзира на то ко су саговорници/адресати), како приликом усменог, тако и писаног комуницирања, те можемо рећи да је она постала део њиховог пасивног знања – и даље, захваљујући књижевној речи и/или, породичном, са једног колена на друго пренесеном изразу – њена интерпретација је и даље непогрешива.

Имајући у виду особености и опсег речи *пост* – њен превод, што је био захтев самог упитника, неретко захтева додатну дескрипцију, а како би се намеравана порука целовито, неокрњено пренела. Резултати у које смо остварили увид су указали на само један преводни еквивалент – глагол и/или именицу *to fast/fasting*, који се односе на уздржавање од хране/пића, али, ипак, не преносе све елементе самог поста. Верујемо да су се испитаници одлучили за ослонац на језичку економију – један, сродан термин, који ће пренети део пуног значења, без детаљнијег осврта на све оно на шта се пост односи. Такође, не треба занемарити ни могућност да су сам термин и сами најпре везали за конзумирање хране и пића, остављајући на маргинама ове активности све остале елементе које укључује.

Веровали смо да ће спона међу речима *кандило* и (енг.) *candle* да се заснује на самој звучности – односно сличности на плану изговора, а даље и светлости/ватри које укључују. Ова претпоставка је потврђена, уз напомену да је немали број испитаника (нешто мање од 40%) навео да се ради о такозваним лажним паровима/пријатељима¹³ (енг. *false friends*), вероватно везујући *кандило* и за својеврстан објекат, посуду за сагоревање, коју, на први поглед, нећемо нужно повезати/и увек пронаћи заједно са свећом. С друге стране, део испитаника (око 20%) је управо посебно назначио религијску врху и једног и другог појма, наводећи да је то примарна сличност међу њима.

Модификација именице *икона*, односно предлог употребљеног придева који ће јој претходити показао је, без икакве сумње (готово 50% пружених одговора), да је, сем у дискурсу који везујемо за религијско, *икона* пронашла своје стално место и у другим областима друштвеног деловања, те да је данас везујемо и за моду, спорт, глуму, те смо, међу одговорима, наишли на – модна, спортска, глумачка *икона*. Остали одговори, њих и даље нешто више од 50%, предложили су употребу придева *свети* испред ове именице. Полисемија и овакав семантички потенцијал именице није неуобичајен, али, истовремено, може да одсликава и примере, идоле који се могу пронаћи у наведеним областима.

Фреска је посматрана двострано – а у смислу њеног облика у множини – на примеру српског и енглеског језика, а како ови облици могу довести до потенцијалних грешака у говору и писању (без обзира на то колико смо вични, колико дуго учимо и добро познајемо дати језик). Генитив множине именице на српском језику резултирао је одговором *фресака* у највећем броју примера (са бројем изузетака у облику – *фрески*, који чине мање од 10% анализираниог језичког материјала). Иако постоје именице, међу онима које садрже сугласничку групу -ск, које краси могућност за дублетним облицима (што је, верујемо, довело до, премда невеликог, броја одговора у форми *фрески*), *Правописни речник српског језика*¹⁴, а када је *фреска* у питању, наводи облик *фресака* као онај који је стандардан. С друге стране, одговор у вези са множином ове именице на енглеском језику резултирао је употребом два облика – *frescoes* (у нешто више од 80% анализираних одговора) и *frescos*. Иако су, у енглеском језику, оба наведена облика граматички тачна, испитаници су се, упркос томе што је језичка економија, скраћивање израза, бржи пренос

13 Хлебџ 1997.

14 Шипка 2010.

поруке, у говору, али и у писању, појава која је снажна и учестала, одлучили за дужи облик.

Мозаик, који је своје место пронашао у питању отвореног типа, довео је до разноликих идеја испитаника; и док одговори који се везују за шаренило, слагање, уметност превладавају (више од 85% одговора), наишли смо и на оне који се односе на *мозак*, те наглашавају сличност међу овим терминима. Иако се, на први поглед, може учинити да, сем звучности, не постоји сродност међу појмовима, и фигуративно значење, наведено у *Великом речнику страних речи и израза*¹⁵, према којем је мозаик, заправо, и све што је сачињено из мноштва распознатљивих елемената, унеколико показује могућност да се сродност пронађе и на другом, значењском плану.

Језички контакти, свакако, нису новина, као ни чињеница да је глобализација, руку под руку са свим технолошким иновацијама, довела до испреpletане употребе различитих, нових облика у комуникацији – те можемо да говоримо о доминацији енглеског језика, утицају на све светске језике, укључујући и српски, али и свеопштој потреби друштва да, како би испунило све захтеве које свет, на дневном плану ставља пред њега, пренос порука убрза, олакша, учини оптималнијим и, истовремено, доступнијим. Отуда нас данас не окружује само мноштво страних речи и израза (чему смо, и кроз историју, били сведоци, са другим језицима као активним чиниоцима), но језичка економија, нове – кратке форме, као и језик који тежи да, што је могуће више, и сам одслика интернационално, како би се и његови говорници што боље уклопили у савремена друштвена кретања.

Имајући све наведено у виду, а томе посебно додајући чињеницу да смо се, за потребе овог рада, посебно фокусирали на популацију студената – представника генерација који промене најбрже и лакше усвајају, започели смо ово истраживање са претпоставкама да управо они, не само да ретко употребљавају терминологију која долази из оквира религијског дискурса, и коју неретко сматрају архаичном, но и да је, заправо, слабо познају – чак и када су њени проминентни представници у питању. Међутим, добијени резултати су показали супротно – испитаници, студенти у чијем је примарном фокусу образовања језик – и то енглески језик (а којима је српски матерњи језик) показали су завидно познавање – не само значења термина којима су били изложени, но и њиховог порекла, али и указали на неке од могућности њихове интерпретације на страном језику, преноса на исти уз очување есенцијалне поруке. Свакако да би овакво истраживање вредело поновити на обимнијем корпусу, уз увођење додатних захтева, те лексичких јединица које су, можда, мање учестале у свакодневном говору, а како би се добила свеобухватнија слика статуса термина религијског дискурса – којима вреди посветити посебну пажњу и у области контрастивно-контактног приступа настави, не само на плану матерњег, но и односа са страним језиком (језицима), у сврху њихове активне употребе и очувања.

Литература

Crystal, David (2003): *English as Global Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gavranović, Valentina & Prodanović, Marijana (2020): *Status novijih anglicizama u leksičkom fondu učenika srednjoškolskog uzrasta*, *Baština* 51, 111-123.

15 Клајн, Шипка 2006, 784.

Вуловић, Наташа (2015): *Српска фразеологија и религија*. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Вуловић, Наташа (2015): *Српска фразеологија и религија*. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Гадомски, Александар (2005): *Теолингвистика: историја вопроса*. у: Учен. Зап. ТНУ. Т. 18 (57), 16-26.

Кончаревић, Ксенија (2015): *Језик сакралног и сакрално у језику: Теоријско-методолошке основе и сфере истраживања*, Црквене студије 12, 77-93.

Кончаревић, Ксенија и Петровић, Срђан (2016): Српска теолингвистика данас : истраживачки проблеми и резултати, Јужнословенски филолог 72, 159-186.

Кончаревић, Ксенија (2017): *Језик и религија*. Београд: Јасен.

Кончаревић, Ксенија (2021): *Српски језик у светлу теолингвистичких истраживања*, Научни састанак Слависта у Вукове дане 50/1, 235-243.

Клајн, Иван и Шипка, Милан (2006): *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј.

Кнежевић, Ивана (2010): *Теолошки дискурс енглеског и српског језика. Лексичко-семантички и стилистички проблеми превођења*. Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања.

Кнежевић, Ивана и Ранковић, Зоран (2014): *О лексици радова научно-уџбеничког подстила научног функционалног стила у теологији*, Црквене студије 11, 633-641.

Кнежевић, Ивана (2017): *О неким лексичким особеностима научног стила теолошких радова на српском и енглеском језику*, Црквене студије 14, 623-637.

Петровић, Срђан (2015): *Библиографија расправа и дела из теолингвистике која су изашла у Србији, Црној Гори и Републици Српској од 2000. до 2013. године*. у: Б. Шијаковић (ур.), Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати, Београд: Православни богословски факултет, књ. 18, 116-147.

Петровић, Срђан (2017): *Лексичко-семантичке одлике именица са архисемом „монах“ у руском и српском језику*, Црквене студије 14, 609-621.

Хлебџ, Борис (1997): *Српско-енглески речник лажних парова*. Београд: Требник.

Шипка, Милан (2010): *Правописни речник српског језика са правописно-граматичким саветником*. Нови Сад: Прометеј.

Marijana Prodanović

**RELIGIOUS DISCOURSE IN THE EYES OF PRESENT-DAY
NATIVE SPEAKERS OF SERBIAN**

The present day undoubtedly witnesses omnipresent contacts between languages around the globe. As a result of such contacts, changes in languages frequently arise – they welcome some new lexical items, even tend to modify their own structures, apply some mechanisms of language economy, usually with the goal of keeping pace with the globalised world and its demands. Having the above-stated in mind, this paper aims to shed some additional light on the status of religious discourse as perceived through the eyes of students' population in Serbia.